

Юрій СТЕЦИК,

orcid.org/0000-0003-1795-687X

доктор історичних наук, професор,

професор кафедри історії України та правознавства

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

(Дрогобич, Львівська область, Україна) *stetsyk_u_o@ukr.net*

З ДОСВІДУ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ У ШКОЛАХ ФРАНЦІЇ: ПОЧАТКОВИЙ РІВЕНЬ

У статті обґрунтовано актуальність питання щодо вивчення зарубіжного досвіду в українській педагогічній та військовій історіографіях. Відзначено, що вивчення зарубіжного досвіду у військовій підготовці учнів сприятиме вдосконаленню та піднесенню вітчизняної військової освіти. Мета статті – розкрити організаційні засади проведення початкової військової підготовки у загальноосвітніх навчальних закладах Франції. Представлено огляд французької трьохрівневої системи середньої освіти (початковий, середній, старший). Простежено поділ освітніх закладів за формою власності: приватні та державні. Зауважено, що старша школа (ліцей) не є обов'язковою ланкою здобуття середньої освіти, оскільки вона відзначена обранням профільності освіти і слугує підготовчим етапом до майбутнього вступу в університети Франції. Саме у ліцях, певного профілю, передбачена початкова військова підготовка. Встановлено, що у французьких навчальних закладах за проведення початкової військової підготовки відповідає школа оборони, яка також належить до ланки середньої освіти із певною військовою спеціалізацією у ліцях, які підготовляють старшокласників до вступу у різноманітні освітні установи військового спрямування. Окремлено особливості початкової військової підготовки у французькій школі оборони, яка охоплює шість освітніх установ, які займаються підготовкою до різних родів військових формувань: військово-повітряна школа (Монбон-Сен-Мартен), військова національна школа (Ла Флеш), військово-морське училище (Брест), військові школи у Сен-Сір, Екс-ан-Прованс, Отен. Зауважено про вплив французького громадянства на можливість отримання початкової військової підготовки. Окремлено статус іноземців щодо здобуття освіти у французьких навчальних закладах військового профілю.

Ключові слова: початкова військова підготовка, ліцей, школа оборони, училище, школа-інтернат.

Yurii STETSYK,

orcid.org/0000-0003-1795-687X

Doctor of Historical Sciences, Professor,

Professor at the Department of Ukraine's History and Law

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

(Drohobych, Lviv region, Ukraine) *stetsyk_u_o@ukr.net*

FROM THE EXPERIENCE OF MILITARY TRAINING IN SCHOOLS OF FRANCE: ENTRY LEVEL

The article substantiates the relevance of studying foreign experience in Ukrainian pedagogical and military historiography. It is noted that studying foreign experience in military training of students will contribute to the improvement and advancement of domestic military education. The purpose of the article is to reveal the organizational principles of conducting initial military training in general education institutions in France. An overview of the French three-level system of secondary education (primary, secondary, senior) is presented. The division of educational institutions by form of ownership is traced: private and public. It is noted that upper secondary school (lycée) is not a mandatory part of secondary education, as it is marked by the choice of educational specialization and serves as a preparatory stage for future admission to French universities. It is in specialized lyceums that initial military training is provided. It has been established that in French educational institutions, initial military training is the responsibility of the defense school, which also belongs to the secondary education system with a specific military specialization in lyceums that prepare high school students for admission to various types of military educational institutions. The features of basic military training in the French defense school, which includes six educational institutions engaged in training for various types of military formations, are outlined: the Air Force School (Montbon-Saint-Martin), the National Military School (La Flèche), the Naval Academy (Brest), and military schools in Saint-Cyr, Aix-en-Provence, and Autun. The influence of French citizenship on the possibility of receiving initial military training is noted. The status of foreigners regarding education in French military educational institutions is outlined.

Key words: basic military training, lyceum, defense school, college, boarding school.

Постановка проблеми. У сучасних реаліях триваючої російсько-української війни та дружньої співпраці між Україною та Францією постає необхідність у вивченні педагогічного досвіду французької системи освіти щодо підготовки учнівської молоді до здатності захистити себе і свою державу в умовах зовнішньої загрози. Початковий рівень військової підготовки передбачає оволодіння елементарними знаннями та навичками щодо раціональної поведінки в умовах розгортання військових подій. Різні держави світу, переживши у своєму історичному розвитку воєнні баталії, набули певного досвіду у підготовці майбутніх рекрутантів до національних збройних сил. Більшість педагогів поділяють думку про те, що початкову військову підготовку потрібно розпочати із підліткового або раннього юнацького віку, коли формуються зацікавлення та світогляд дітей. Відповідно вдало організований і проведений початковий етап військової підготовки сприятиме подальшому розвитку громадянської свідомості у збереженні національної держави та її територіальної цілісності. Саме не байдужість і пасивність, а навпаки відповідальність і активність в умовах війни повинні розвиватися серед сучасної молоді, основи яких повинні закладатися ще у шкільні роки, які є найбільш сприятливими для розвитку майбутньої особистості. Відповідно вивчення зарубіжного досвіду у військовій підготовці учнів сприятиме вдосконаленню та піднесенню вітчизняної військової освіти.

Мета статті – розкрити організаційні засади проведення початкової військової підготовки у загальноосвітніх навчальних закладах Франції.

Аналіз досліджень та публікацій. Загальні питання підготовки та рекрутації молоді до військових формувань у зарубіжних державах розглядалися у низці праць українських науковців (Телелим, 2013; Науменко, 2010; Приходько, 2008; Гудим, 2010). Інший блок праць присвячений вивченню виховного і навчального процесів у спеціалізованих військових освітніх установах у Франції (Пахарев, 2014)

Виклад основного матеріалу. Французька система середньої освіти складається із трьох рівнів навчальних закладів: 1) початкова школа (п'ятирічний термін навчання); 2) коледж (чотирирічний період здобуття освіти); 3) ліцей (термін навчання коливається від двох до трьох років, залежно від обраної профільної програми). Із перелічених рівнів освіти до обов'язкових тільки належать перший і другий, оскільки третій рівень розглядається як підготовка до вступу до вищих навчальних закладів Франції, хоча й належить

до середньо освітніх установ заключного циклу. Навчальні заклади також поділені за формою власності їхнього правозасновника на державні та приватні. Здобуття середньої освіти у державних навчальних закладах відбувається за рахунок бюджетних коштів. У старшій школі передбачено проведення профільного навчання, яке дозволяє ліцеїстам визначитися із своєю спеціалізацією. Однак, не всі ліцеїсти отримують атестати про середню освіту (у більшості випадків до 80%), оскільки діти іноземців, із тимчасовим місцем проживанням у Франції, навчаються із певними умовами у ліцеях (Офіційний сайт Вікіпедії).

У французьких навчальних закладах за проведення початкової військової підготовки відповідає школа оборони, яка також належить до ланки середньої освіти із певною військовою спеціалізацією у ліцеях, які підготовляють старшокласників до вступу у різнотипові освітні установи військового спрямування (Пахарев, 2014: 315).

Загалом французька школа оборони складається із шести освітніх установ, які займаються підготовкою до різних родів військових формувань: військово-повітряна школа (Монбон-Сен-Мартен), військова національна школа (Ла Флеш), військово-морське училище (Брест), військові школи у Сен-Сір, Екс-ан-Прованс, Отен (Офіційний сайт Вікіпедії).

Щорічно біля чотирьох тисяч учнів, які досягли одинадцяти – дванадцяти років, беруть на підготовчі військові курси із різних територій французької держави. Окрім ним до військової підготовки залучають дітей, батьки яких не мають французького громадянства але постійно мешкають у Франції. Також передбачено залучення підлітків із поза меж держави, родичі яких служать Франції. Понад сімдесят відсотків навчальних місць у військових школах передбачені для дітей військовослужбовців чи резервістів, які посідають громадянство Франції (Пахарев, 2014: 316).

У 2006 р. французьким урядом реформовано військові училища у середню школу оборони. Такого типу школи отримують грошове забезпечення від міністерства оборони Франції. Також вони перебувають під наглядом цивільних міських органів освіти та міністерства національної освіти. На згадані освітні установи було покладено подвійне призначення: 1) здобуття діти військовослужбовців якісної освіти не зважаючи на постійну ротацію їхніх батьків; 2) надання допомоги школами-інтернатами (Офіційний сайт Вікіпедії).

Переважно середні школи оборони призначені для підлітків, батьки яких посідають громадянство Франції. Для дітей військовослужбовців, які

не мають французького громадянства, за окремим клопотанням їхніх батьків можуть надати дозвіл на прийняття до класів середньої школи за умови, що батьки були пов'язані із службою у Збройних Силах Франції та здатні підтримувати своїх дітей впродовж всього періоду здобуття освіти. Наявні і окремі пільгові категорії дітей, які виявили зацікавленість до навчання у школі оборони. Цю категорію визначає міністерство оборони Франції і її чисельність зведена до мінімуму посеред батьків, які належать до військовослужбовців держави. Прийняття до коледжів оборони кожного року також проводиться міністерством оборони Франції із подання спеціально утвореного комітету класифікацій на підставі поданих документів, які означені у правилах вступу. Остаточне зарахування до учнівського контингенту проводиться після успішного складення вступних випробовувань (Пахарєв, 2013: 263).

Тож розглянемо особливості навчально-виховного процесу та історичних традицій у згаданих школах оборони Франції. У рейтингу освітніх закладів провідне місце посідає військова школа Притані. Адміністрацію середньої школи представляє заступник директора національної військової школи, котрий водночас є директором і головним командиром цілого району. На нього покладено обов'язок репрезентувати інтереси керівника національної військової школи. Школа розрахована на навчання 500 учнів, котрі впродовж всього терміну навчання проживають у гуртожитку школи (інтернаті). Класи комплектуються за відповідним напрямком підготовки для вступу до закладу вищої освіти військового спрямування. По класах поширена сувора дисципліна, яка побудована на дотриманні статутної дисципліни. Для учнів запроваджене обов'язкове носіння уніформи, яка була закріплена за окремими класами і відрізнялася за фасоном і кольором (Офіційний сайт військової школи у Пританії).

Наступна середня школа оборони розташована у Сен-Сір і знаходиться у межах військової академії, де зберігаються давні історичні та національні традиції французької нації. Освітня установа ставить собі за головну мету – навчати дітей військовослужбовців, які несуть службу у Збройних Силах Франції, готувати молодь до вступу у вищі школи і проводити вишкіл юних курсантів. Навчально-виховний процес побудований на національних, демократичних та громадських, особистих, сімейних і духовних цінностях. Учнівська молодь підготовляється до вступу у заклади вищої освіти військового профілю. Навчальний план відрізняється від цивільних закладів освіти наси-

ченістю військових дисциплін та спортивного тренування, які є обов'язковими для вивчення і відвідування (Офіційний сайт військової школи Сен-Сір).

Військовий коледж Екс-ан-Прованс перебуває під керівництвом полковника, якому у керівництві навчально-виховним процесом допомагає директор школи. Школа розрахована на вісімсот студентів, які діляться по класах відповідно від фаховості. Навчальний план розрахований на шість класів: один – підготовка до вступу у заклади вищої освіти; три класи із різними профілями військової підготовки; окремо діють секція економічних класів та підготовча частина літературних класів.

У цьому закладі, як і у вище згаданих, передбачено носіння учнівської уніформи, яка обирається школою. Кожен клас та рік навчання має свій окремий колір форми. Уніформа робить учнів більш охайнішими та дисциплінованішими (Офіційний сайт військової школи в Екс-ан-Прованс).

Наступна школа оборони в комуні Отен належить до середньої типу навчальних закладів – семінару і складається із підготовчого військового училища та підготовчої школи. Ця школа також перебуває у підпорядкуванні міністерства оборони. Включення до класів школи проводиться на підставі таблиця оцінок початкової школи і переходять до середньої школи. Такий принцип зарахування діє для дітей, батьки яких є військовими або ж перебувають на державній службі. Зовсім іншим принцип використовується для набору дітей до старших класів із підготовки до вищих закладів освіти: приймаються всі діти без прив'язки до батьків військовослужбовців. Для цих дітей заводиться особова справа із листом вербування і вони розпочинають навчання із засвоєння підготовчого курсу до військових училищ (Офіційний сайт військової школи Оте).

Військово-морський коледж у Бресті бере свої витоки із 1966 р. і в наш час на нього покладено завдання підносити військову освіту Франції до високих якісних міжнародних стандартів, проведення відбору персоналу та надання допомоги для військовослужбовців та їхніх родичів. У своїй структурі згадана школа складається із двох компонентів: 1) три класи, які орієнтовані на дві спеціальності; 2) класи загальноосвітнього спрямування – науково-економічного і соціального профілів. Основна мета старших класів проводити підготовку учнівської молоді для вступу у заклади вищої освіти різноманітних видів озброєння французької армії. В окремих випадках передбачено утворення класів з приготування до здобуття

ступеня магістра та доктора. Освітній заклад має розбудовану внутрішню інфраструктуру до якої відносимо навчальні приміщення, бібліотеку, гуртожитки, харчові блоки, спортивні зали. Для задоволення духовних потреб на території школи споруджено богослужбову християнську каплицю.

Після третього року навчання учні складають екзамени, які визначають подальший профіль їхньої освіти. Учні згаданої школи мешкають у спільному гуртожитку і дотримуються загальноновстановлених правил: вдягання встановленої військової форми; підтримання порядку на території школи і гуртожитку; виконання військового уставу. Навчальний план є ідентичним щодо сітки аудиторних годин як і в закладах цивільної освіти. Додатковими обов'язковими предметами для вивчення у цій школі є плавання і легка атлетика. Для старшокласників, в окремих випадках, можливе пом'якшення у правилах проживання. Вихідні дні для учнів передбачені за графіком і зі згоди батьків вони можуть проводити їх вдома, якщо рідна домівка знаходиться близько. Якщо батьки мешкають далеченько, то їхні діти залишаються у вихідні дні у гуртожитку школи. Також учні мають право брати участь у різних спортивних змаганнях. У період канікул учні перебувають вдома, оскільки школа повністю закрита. Ті учні, які належать до цивільних осіб, також зобов'язані вдягати військову форму і проходити військову підготовку (Офіційний сайт військово-морського училища в Бресте).

Наступна повітряна школа із Гренобля бере свої історичні витоки із 1941 р. Ця школа має досить складну інституційну структуру, оскільки до неї належать коледж, середня школа, класи із підготовки до вступу на навчання у військові освітні установи. Особливий статус займають ретрансляційні класи у котрих значний акцент робиться на вивченні математики, адже добрі знання цього предмету допомагають подолати всі конкурси у різних видах освітніх установ.

Інші два заклади – коледж і школа спрямовані на надання освіти дітям військовослужбовцям, які несуть службу у повітряних силах Франції, особливо для тих, яких батьки трагічно загинули на військовій службі і вони отримали право на отримання стипендіального забезпечення (Офіційний сайт військово-повітряної школи в Монтбоннот-Сен-Мартен).

Загалом школи-інтернати розділяються на три підрозділи: коледж, середня школа, старші класи із підготовки до вступу у заклади вищої освіти. Останні є обов'язковими для всіх профілів впродовж двох років. Учні мають погоджувати на під-

писання про піврічний термін навчання у середній школі без пошуку жодної причини про відмову у її проходженні, а натомість графік вихідних є динамічним, оскільки перебував у залежності від бажань як учнів, так і їхніх батьків (Пахарєв, 2014: 316).

Спортивна підготовка учнів посідає провідне місце, оскільки сприяє фізичній підготовці майбутніх військовослужбовців. Натомість заборонені командні форми спорту щоб уникнути травмувань учнів. Окрема увага приділялася повітряним типам спорту: стрибки із парашутом, керування літаючими апаратами та засобами. Ці тренування обов'язково мають пройти учні підготовчих класів, які обрали повітряний профіль. Усі тренінги відбуваються із залученням матеріального забезпечення освітньої установи. Отримані дозволи на польоти є суто цивільними без жодного залучення військової авіації. Викладачами є колишні військові офіцери, які вдягаються у звичайну цивільну форму, яка визначена для посади професора. Педагогічний цивільний склад представлений учителями-предметниками та завучем-адміністратором (Пахарєв, 2013: 263).

При школі наявна досить розлога соціально-медична інфраструктура, яка націлена на задоволення потреб учнівської молоді. Медичні звернення учнів розглядають два лікарі та кілька медичних сестер. При школі побудовано гуртожитки, де мешкають як учні, так і викладачі та обслуговуючий персонал. На території закладу розміщено пральню, пошту, басейн, перукарню, кінотеатр та інші допоміжні приміщення і установи. Для учнів шкільна адміністрація видає однакову військову форму, яка відмінна по класах тільки різними кольорами сорочок. Окрім цього старшокласники із класів підготовки до закладів вищої освіти повинні були дотримуватися вже військового статуту – дисциплінарних норм визначених у французькій армії (Офіційний сайт військово-повітряної школи в Монтбоннот-Сен-Мартен).

Висновки. У загальноосвітніх навчальних закладах Франції початкова військова підготовка не належить до обов'язкового освітнього компонента. Для здобуття повної середньої освіти потрібно навчатися дванадцять років і пройти три види шкіл: початкова школа, коледж і ліцей. Предмети із військової підготовки можуть включатися до освітніх програм як факультативні позакласні заняття або ж спеціальні заходи, які можуть проводитися окремими школами. Французькі заклади середньої освіти основний акцент роблять на вивченні фундаментальних предметів і особис-

тісному розвитку дітей. Для початкової військової підготовки визначено спеціальні коледжі та ліцеї, де учні окрім загальних предметів вивчають військові дисципліни і таким чином готуються до вступу у майбутньому до вищих навчальних

закладів військового профілю. Проаналізований французький досвід військової підготовки майбутніх військовослужбовців варто врахувати для розбудови та вдосконалення військових гімназій та ліцеїв в українській системі освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гудим В. Орієнтири 2025 року для українського війська. *Оборонний вісник Центру воєнної політики та політики безпеки*. №12. 2010. С. 15-19.
2. Науменко М. Військова освіта на шляху інноваційних перетворень. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Вип. 26. К.: ВІКНУ. 2010. С. 6-15.
3. Site officiel de l'école navale de Brest. Mode d'accès: <http://www.lyceenaval.org/>
4. Site officiel de l'école militaire d'Aix-en-Provence. Mode d'accès: <http://www.lycee-militaire-aix.fr/site/>
5. Site officiel de l'école militaire d'Ote. Mode d'accès: <http://lyc71-militaire.ac-dijon.fr/>
6. Site officiel de l'école militaire de Saint-Cyr. Mode d'accès: <http://www.st-cyr.terre.defense.gouv.fr/>
7. Site officiel de l'école militaire aérienne de Montbonnot-Saint-Martin. Mode d'accès: <http://www.epa749.air.defense.gouv.fr/>
8. Site officiel de Wikipédia. Mode d'accès: http://fr.wikipedia.org/wiki/Lycees_de_la_defense/
9. Site officiel de l'école militaire de Prithania. Mode d'accès: <http://www.prytanee-national-militaire.fr/>
10. Пахарев С. Ліцеї із посиленою військово-фізичною підготовкою: витоки та специфіка організації навчання. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Вип. 43. К.: ВІКНУ. 2013. С. 261-267.
11. Пахарев С. Початкова військова підготовка юнаків у навчальних закладах Франції. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Вип. 46. К.: ВІКНУ. 2014. С. 314-321.
12. Приходько Ю. Концептуальні засади розвитку військової освіти України. *Військова освіта. Збірник наукових праць*. №1(21). 2008. С. 125-138.
13. Телелим В. Підготовка військових фахівців у контексті сучасних форм і видів збройної боротьби. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Вип. 42. К.: ВІКНУ. 2013. С. 198-210.

REFERENCES

1. Hudym V. (2010). Oriientyry 2025 roku dla ukraïnskoho viiska [2025 milestones for the Ukrainian military]. *Oboronnyi visnyk Tsentru voïennoi polityky ta polityky bezpeky*. №12. S.15-19. [in Ukrainian].
2. Naumenko M. (2010). Viiskova osvita na shliakhu innovatsiinykh peretvoren [Military education on the path of innovative transformations]. *Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoho instytutu Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Vyp.26. K.: VIKNU. S.6-15. [in Ukrainian].
3. Site officiel de l'école navale de Brest. Mode d'accès [Official website of the Naval Academy in Brest. Access mode]: <http://www.lyceenaval.org/> [in French].
4. Site officiel de l'école militaire d'Aix-en-Provence. Mode d'accès [Official website of the military school in Aix-en-Provence. Access mode]: <http://www.lycee-militaire-aix.fr/site/> [in French].
5. Site officiel de l'école militaire d'Ote. Mode d'accès [Official website of the Ote Military School. Access mode]: <http://lyc71-militaire.ac-dijon.fr/> [in French].
6. Site officiel de l'école militaire de Saint-Cyr. Mode d'accès [Official website of the Saint-Cyr Military Academy. Access mode]: <http://www.st-cyr.terre.defense.gouv.fr/> [in French].
7. Site officiel de l'école militaire aérienne de Montbonnot-Saint-Martin. Mode d'accès [Official website of the military air school in Montbonnot-Saint-Martin. Access mode]. Rezhym dostupu: <http://www.epa749.air.defense.gouv.fr/> [in French].
8. Site officiel de Wikipédia. Mode d'accès [Official Wikipedia website. Access mode]: http://fr.wikipedia.org/wiki/Lycees_de_la_defense/ [in French].
9. Site officiel de l'école militaire de Prithania. Mode d'accès [Official website of the military school in Prithania. Access mode]: <http://www.prytanee-national-militaire.fr/> [in French].
10. Pakhariev S. (2013). Litsei iz posylenoiu viiskovo-fizychnoiu pidhotovkoiu: vytoky ta spetsyfyka orhanizatsii navchannia [Lyceums with enhanced military-physical training: origins and specifics of the organization of training]. *Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoho instytutu Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Vyp. 43. K.: VIKNU. S. 261-267. [in Ukrainian].
11. Pakhariev S. (2014). Pochatkova viiskova pidhotovka yunakiv u navchalnykh zakladakh Frantsii [Initial military training of young men in French educational institutions]. *Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoho instytutu Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Vyp. 46. K.: VIKNU. S. 314-321. [in Ukrainian].
12. Prykhodko Yu. (2008). Kontseptualni zasady rozvytku viiskovoi osvity Ukrainy [Conceptual principles of the development of military education in Ukraine]. *Viiskova osvita. Zbirnyk naukovykh prats*. №1(21). S. 125-138. [in Ukrainian].
13. Telelym V. (2013). Pidhotovka viiskovykh fakhivtsiv u konteksti suchasnykh form i vydiv zbroinoi borotby [Training of military specialists in the context of modern forms and types of armed struggle]. *Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoho instytutu Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Vyp.42. K.: VIKNU. S. 198-210. [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 29.10.2025

Дата публікації: 24.11.2025